

NEVRUZ VE KURBAN BAYRAMININ GEÇMİŞİ 1200 YIL

Elmettin ELİBEYZADE *

Türkiye Türkçesine Aktaran: Mustafa KALKAN **

Azerbaycan, umum Türkler, diğer Şark halkları her yıl "Yeni yıl" ve "Kurban" bayramını kutlayarak bu bayramları millî bayram olarak kabul etmektedirler. Bu ilginç bir tarihî gerçeğe dayanmaktadır. Bu bayramlar bizim "Hun" kavminden kalan "âdet-an'ane" ve medeniyetimizdir. Lâkin bugüne kadar ilmî edebiyatta ve sık sık matbuatımızda bu bayramlar son dönemlere tarihlenerek, kâh Cemşit'in tahta çıkmasına kâh İslâm dini ile alâkalı olan olaylara bağlanmaktadır. Bütün bu düşünceler gerçek dışıdır ve ilmî istinattan mahrumdur. Sümer büyüklerinin eski medeniyeti, âdet-an'aneleri, hayat tarzı, manevî dünyaları vb. ile asıl hakikât aşikar olarak ortaya konulmaktadır.

Araştırmacıların kabul ettiği gibi eski Sümer'de muhtelif münasebetler, inanış ve dünya görüşleri ile bağlı olan birçok kutlama, yeni yıl, kurban verme, ant içme vs. bayramlar mevcuttur. Bunlar âdet olduğu üzere mutlu bir şekilde mühim olan tarihî hadiseleri yad etme, âdetleri yaşama vb. amaçları taşıyordu. Bayram günlerinde bütün şehir insanlarla dolar, geceleri yer gök, musikî sedaları ile her tarafa yayılırdı. Bu bayram şenlikleri kâh bol mahsul, kâh özellikle tanrıların hayatına ait hadise ve durumlara bağlı olurdu. Yüzyıllar önce an'anevî olarak halk tanrıların mifik düşünlerini veya galiba yürüyüşlerini kaydediyorlardı. Bayramlara iştirak etmek, lezzetli yemekler, yemek ve içmek için tanrılar da toplanıp gelirlermiş...

Alman âlimi Evelin Klenkel şöyle diyor, "Em büyük ve en gerekli olanı yeni yıl bayramı idi. O, ülkenin bütün hayatı için mühim ehemmiyet kesbederdi. Bu bayram sadece insanların birbirleriyle dost olarak görüşmeleri için değildi. Babillilerin düşüncesine göre, bu bayram devletlerinin varlığı için son derece büyük bir öneme sahipti. Eğer yeni

yıl şenliği muharebe, düşman hücumu veya hükümdarın olmamasından dolayı kutlanamazsa bu bütün halk tarafından büyük bir uğursuzluk olarak kabul edilirdi. Bayram ülkenin her yerinde kutlanırdı. En büyüğü ise Babilistan'da yapılırdı" (Putışestvie v Devney Uavilon, Moskova, s. 179).

Bu bayram aynı şekilde bizdeki "Novroz" yeni yıl bayramıdır. Âlimlerin fikirleri de bu hakikati tasdik etmektedir : "Yeni yıl bayramı Mart'ta, ayın 1'i ile 11'i (Nisan yağmurları zamanı) arasında geçirilir, yeni yılda, bütün tabiat uyanır, kışın bitmesinden sonra her yerde canlanma ve yeni bir hayat başlar". "Bayram tedbirinin merkezi Marduk¹ mabeti idi". "Yeni yılın başındaki ilk günü baş kâhin müeyyen eder, yıldızları müşahede ile hemin z vakti eşitler ve sonra sihirli sohbet başlardı. Akşam Marduk'un heykeli önünde kâinatın yaratılması için birlikte destan okunur ve muvafık dramatik sahneler gösterilirdi. Basit bir ibadet, dua okuma ve kurban vermeden sonra, bayramın beşinci günü kâhin-sihirbaz günahlardan temizlenme geleneğini icra ederdi. Aşçı koyun keser, etini döver, kâhin-sihirbaz ise hayvanın kanını mabedin duvarlarına serperdi" (A.g.e., s. 179).

Sümerlerde Babilistan'da yeni yılın başındaki gün ve umumen yılın ay ve günleri çok dakik olarak hesaplanırdı : " Nazari cihetten takvim ilk 360 günden meydana gelmiş, 12 ay ve her ay 30 günden ibaret olmakla, yeni yılın ilk günü / 1 Mayıs / gece ve gündüzün eşit olduğu yaz günü idi. Elbette, hayatta bu ideal takvim daimî olarak bozulurdu. Yeni yılın başlangıcı karşılanırdı ve vaktin geçmesi gerekirdi ki yılın başlangıcına gece ile gündüzün eşit olduğu yaz gününe geçilsin". (J. Y. Kloçkov, Duhovnaya Kultura Uavilonü, Sudba Uremya, Moskova, 1983, s. 12).

Sümerlerde kutlanan ve âdet halini almış olan bütün bayram şenlikleri tesadüfi değildir. Her birinin yapılış tarihi, esası ve sebebi elbette ki vardı. "Gılgamış destanında halkımızın bu eski âdet an'anelerine saygı ve ihtiramla yaklaşmıştır. Şimdi ise bizde meşhur olan "Nevruz" bayramı, "yeni yıl", "yeni gün", "yazın ilk günü", "bahar bayramı" şeklinde icra edilir. Destanda bu bayram şenliği benzetme şeklinde kutlanırmış. Bereket remzi gibi bilinirdi. Bu manada Gılgamış'ın tanrı Utnapişti ile görüşüp konuştuğu sahne büyük bir dikkat

celbeder. Ubar Tuntu'nun oğlu Dede Utnaşıtı tanrılardan öç almasının sırlarından insanlara hizmete müdrik işler gördüğü vb. konulardan sohbet açılır; sehaveti, şecaati ve mertliği ile insanları hayran bıraktığından der ki, (bkz., Eliza Reklyu, çelovek i Zemlya, cilt 1, YTB, 1906, s. 488):

“Şehir sakinlerine güzel bir öküz kestim,

Her gün âdetim idi mutlaka koyun keserdim.

Çay suyu kadar halka doyunca şarap verdim.

Meyve şırası, Şerbet içirdiler o ki, var

Yeni yıl şenliği tek keyf çekiyordu insanlar”.

Burada "yeni yıl şenliği" benzetme gibi gösterilmektedir, "yeni yıl şenliği", "öküz, koyun keselim", "çay suyu kadar halka doyunca"ya kadar verilen içkiler, meyve şırası, şerbet vs. bolluğu ve bu şenlikte yeme, içmenin son haddinde olduğunu hatırlatıyor. Demek ki, büyüklerimizin âdetine göre yeni yıl şenliği son derece önemle kutlanıyordu, o kadar büyük bir zenginlik kaydedilmiştir ki, tanrı Utnaşıt'ın konuşması, alçak gönüllülüğü ve hürmeti onunla mukayese edildiğinde çok sönük kalıyormuş. Atalarımızın "yeni yıl" bayramı daha zengin, daha bereketli ve seviyeli olurmuş. Demek ki, daha o zamanlar M. Ö. üç bin yılında "yeni yıl" bayramı kutlamaları vardı. Yüksek seviyeli âdet-an'ane gibi takdir edilir, büyük düşünceler, büyük işler örnek gösterilirdi. Bu şenlik, bu bayram bizim atalarımıza, Sümer Türklerine has millî, yeni yıl bayramıdır. Onların kutladıkları bir bayram olup, başka halklar özellikle "Avesta"ya da bunlardan aynı şekilde geçmiş ve bu güne gelmiştir.

Midiya (Medler) Devleti'nin sükûtu ile "Avesta" İran İmparatorluğu'nun dinî, hukukî merasimi olmuştur. Bu kanunlar kitabında vardır, kadim "yeni yıl" bayramı Farslara da geçmiş ve Fars dilinde "Novruz" olarak kabul edilmiştir. Yeni kelimesi kalıp, adı tercüme edilerek, tanınmış ve bize de yeniden bu şekliyle "Novruz" şeklinde geçmiştir. Bizde, tabîî olarak, yazın Nisan yağmurları gözlenir, bu yağışlar büyük ihtiram ve sevinçle karşılanır, "bereket" yağmurları, suları olarak kabul edilir. Ayrıca aynı ruhla "Gılgamış" destanında yaz

yağmurlarından bahsedilmekte ve yağmurlara "buğday yağışları", "mahsul" yağmurları adı verilmektedir.

Eserin kahramanı Gılgamış, tanrı Utnapişti ile savaşır, o, bu durumu ona naklederek: Sema gözlü Eya (şirin suların tanrısı) ona bildirmiştir ki, aksakallara ve halka anlatarak "seherden akşama kadar bereket yağmuru yağacak, geceden sehere kadar buğday yağmuru yağacak, dünyanın her yerinde bol mahsul yetişecek" (XI. Levha, 45-48).

Tanrı Eya'nın dedikleri gerçekleşmiştir. Utnapişti sözüne devam ederek, bu yaz yağışlarının, selin suyun şahidi olup, kendi gözleriyle gördüğünü Gılgamış'a söylemiştir:

"Gökten, hiç görülmemiş güçlü bir yağmur yağdı.

Tahıl yağışını da gördüm öz gözümle ben.

Ben havaya baktım gördüm göğün özünden

Sanki dehşet dökülür çetindir görmek onu,

Gemiye bindim sonra katranladım kapıyı..." (XI. Levha, 91-95).

Bu satırlar göstermektedir ki, bu yağmurlar bize tanıdık olan yaz yağmurlarıdır. Bu yeni yıl şenliğinden, "Nevruz'dan" sonra yağın yağmurlarıdır. Gılgamış'la, Dede'nin konuşmasından sonra bile anlaşılmaktadır ki, bu sel-su, tufana dönüşen bereket yağmurları çok eski devirlerde de vardı. Muteber menbalar bu tufanın 12 bin yıllarında olduğunu tasdik etmektedir. Bu artık çok uzun bir tarihî geçmiştir. Gılgamış'ın tarihi ise daha farklı bir tarihtir, sonraki bir dönemdir. Destanda buna birçok miftik renk verilmiş ve eski bir tarihe seyahat edilmiştir.

Burada F. Deliç'in bir düşüncesini zikretmek yerinde olur: "Babilliler kendi tarihlerini iki büyük devre-taşkına kadarki ve sonraki devire ayırırlardı; bu taşkın bütün büyük çaylardan denize doğru yön alır, zelzeleler, korkunç kasırgalar veya yıldırım gibi akıntılardan dolayı dehşetli bir tufan oluşurdu". (Vavilon i Bibliya, YTB, 1911, 14 15). Âlimin ilk düşüncesindeki ifadesi bizi bile bir karara ulaştırmaya yeterlidir. S. N. Kramer'in "Tarih Sümer'den Başlar" sözüne bu ilaveyi de

ekleyerek: Eğer Sümer medeniyetinin M. Ö. IV-III. binlerde mevcut olduğu nazarda tutulursa, bugünkü medeniyetin de kökü ve esası olmalıydı, birdenbire bu medeniyet ortaya çıkmamıştır.

Lâkin malûm "Tufan" onu mahv etmiştir, ondan nişane, eser -alâmet kalmayınca beşer medeniyetinin dili tamamen unutulup sadece bilinen ve her şeyden daha güçlü olan ana dil kalmıştır. Bu düşünceyi tasdik için "Gılgamış" destanı ve diğer Sümer miftik tasavvurlarına ait metinler bize önemli bilgiler vermektedir. Ubar Tutun'un oğlu Dede Utnapişti Gılgamış'a kendinin tanrılığa yükselişinin sırlarını açarken, çok kıymetli bir gerçeği hatırlayamıyor, geçen hoş günleri, halk bayramlarına an'anevî "yeni yıl şenliği"ne işaret ederek, insanlara gösterdiği yardımı, yaptığı iyilikleri, konuşmaları hemin şenliklerindeki "yeni yıl" yaz, bahar bayramlarını her şeyi ile mukayese ediyor... Denilebilir ki, IV. , III. binlerden çok önceleri, daha VII-VIII bin yıl önce beşeriyet var idi insanlar var idi, an'anevî olarak, "yeni yıl" şenliği ve yaz bayramı kutlanırdı. İnsanlar yiyiyor, içiyor ve keyf sürerek bolluk içerisinde yüzüyorlardı... Tufan her şeyi, cismânî varlıkları mahv etmişse de, geriye sadece manevî yadigarlar kalmıştır. Sümerlerin büyük babalarından kalan "yeni yıl", yaz bayramı önemle yâd edilir, tabî olarak devam edip süregelirdi. "Tufan"dan sonra ise buna "Kurban" bayramı da ilâve edilip, an'anevî olarak kutlanmaya başlanmıştır...

Herhalde inkâr edilemez bir gerçektir ki, 12 bin yıl önceki Sümer neslinin büyük atalarının, sonraki dönemlerde mukayese bile edilemeyecek bolluk, zenginlik bayramı olan "yeni yıl" ve onun karşılığındaki kutlamalar sonradan yapılmış ve bunu muhabbetle ihtiramla yaşatmışlardır. Beşeriyetin "kızıl asrına" gelelim. Şu şekilde anlaşılmaktadır ki âlimler tek tek kaydederek kabul ederler ki, "kızıl asır" 12 bin yıl önce olan devre aittir bizim büyük Sümer neslimizin geçtiği yollar, merhaleler, bu kalıntıları bıraktıkları devirlerdir.

Bilinmelidir ki, büyük babalarımız olan Sümerlerin önceki tarihlerinin şimdilik iki mühim dilini biliyoruz. Bu dil beşeriyetin manevî medeniyet dilidir. Ubar Tutun'un oğlu Dede Utnapişti / Babilde: Noy / Nuh, Krizutros vb. adlarla, Azerbaycan halk deyişlerinde: Nuh Peygamber, Nuh Nebi / ayrıca "Tufan"da eşi-benzeri olmayan, her şeye

kadir muktedir olan ilahi faaliyet göstererek her şeyden vazgeçip, gemi hazırlayarak ailesini ilave olarak ta insan ve hayvan neslinden hiç olmazsa her birisinden bir çift /erkek ve dişi/ götürüp felaketten kurtararak nesillerinin yok olmasını engellemiştir. Bu gayret ve fedakârlığından dolayı, daimî yaşama hakkı kazanıp, ebedîleşmiş ve tanrı seviyesine ulaşmıştır.

Büyüklerimiz "yeni yıl", "taze yıl" anlayışıyla kâinatın devr etmesini, hareketini ve bu dönmeyi de dakik olarak hesaplayıp nazar-i itibara alarak : "Novruz"a taze yıla geçiş günü gece ile gündüz eşitlenir, yeni, (taze) gelen yılda uzayan günler, Aralık'da kısalmaya başlarlar, Mart'ın 21'inde eşit olur ve yeniden bu seyir devam ederdi.

Bilinmelidir ki, yeni yıl şenliği "Novruz" bayramı bizim büyük Sümer atalarımızın millî yeni yılı, yeni yaz bayramı olup, bugün o 12 bin yaşındadır, lâkin aklî esaslar bu tarihin daha eski olduğunu göstermektedir. Çünkü Gılgamış devrinden 7 bin yıl önce "yeni yıl" şenliği mevcuttur ve an'nevî olarak tarihi süreç içerisinde devam ede geldiği yâd edilerek hatırlanırdı; bu da daha önceden var olduğuna işarettir.

'Kurban' bayramına gelelim. Bu bayramın da ortaya çıkışı ve tarihi aynı şekilde Nuh tufanı ile bağlantılıdır. Ubar Tutui un oğlu Dede mevcut canlı âlemi, hiç olmazsa bir kısmını sel-su, tufandan kurtarabildiği için tanrıların adına kurban verir ve dağın başına çıkar, gökyüzüne doğru şükreder.

"Ben çıkıp dört tarafın dördüne de kurban verdim.

Kalkıp dağın başına göklere taraf dedim."

(XI. Levha, 140).

O dönemden itibaren "kurban verme" devam ederek günümüze kadar gelmiştir. Sümerlerde âdet-an'aneye dönüşerek insanların gökyüzüne (Allah'a) minnettarlığının remzi olarak mukaddesleştirilmiştir. "Avestâ'ya ve diğer dinî kitaplara da buradan geçmiştir. Bunun için bu gün bile şark halklarının mukaddes bayramı olarak devam etmiş ve her yıl kutlamalar ile devam ettirilmiştir.

Demek ki, "kurban" bayramı dinî bayram olarak değil, semâvi bayram olarak neslimizin, atalarımızın gök yüzüne, tanrıya minnettarlık hissinden dolayı kutlanmaktadır. Bunun için unutulmadan devam ettirilmiştir. Bilinmelidir ki aslında "kurban" bayramı bizim büyük Sümer-Türk neslimizin ortaya koyduğu bir âdettir. Hiçbir yabancı halka ve dinî görüşe bağlı değildir, bizim, umumen Türk halklarının millî halk bayramıdır. Eğer binlerce yıl bundan evvel "Tufandan kurtulma" münasebeti, "kurban verme", "kurban kesme", "algış derne"nin ilk kez icra olunmasının tarihi tahminen 12.000 yıldır.

Azerbaycan halkı hafızasında bu tarihî hadiseyi şifahi (sözlü) edebiyatımıza "Nuh tufanı", "Nuh'un gemisi", "Nuh Peygamber", "Nuh eyyamı" anlamlarında açıklayarak bugüne kadar yaşatmışlardır.

Tarihî gerçeği ortaya koymada mihenk taşıdır, çok kıymetli bir menbadır, onu hiçbir kaynakla ve kitapla mukayese etmemiz mümkün değildir.

Bilinmelidir ki, "Tarih Sümer'den Başlar"sa da, edebiyatta "Gılgamış" destanından başlar. Bu destan, bizim büyük atalarımızın Sümer Türklerinin olduğuna, bedîî yaratıcılığı, estetik düşüncesi, ilmimizi ve ruhi özelliklerimizi onlardan aldığımızı delildir. Bu destan, bizim üç eski devrin, edebiyat tarihimizin ilk parlak numunesidir. "Gılgamış" destanının esasını teşkil eden hadiseler, dostluk-kardeşlik an'aneleri, manevî temizlik, saflık, yüksek âlicenap hislerle ihata olunma, aşka-muhabbete sadık kalma, ailevî muhabbet meseleleri, ölümsüzlüğe yöneliş vb. Sümer halkının yıkılmasından sonra bile ölmemiş, ağızlarda, sinelerde, yüreklerde, kanda-ilikte yaşayarak zamanla süzülerek gelip "Dede Korkut Kitabı"nda yer almıştır. Azerbaycan klasiklerinin-Nizamî'nin, Fuzûlî'nin ölümsüz eserleri için ilham kaynağı olmuştur. Sümer hükümdarlarına son verildiğinde Sümerler yok olmamış, kısmen esaret altında kalmış kısmen ayrı ayrı topraklara dağılmış, parçalanmış bir halde varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Bilinmelidir ki, Azerbaycan halkının kökeni tarihin derinliklerine gider; ana köken, millî halk keyfiyetleri, kadim âdet-an'aneleri, ahlakî töreleri, talim ve terbiyesi vardır. "Gılgamış"da, "Dede Korkut"da tasvir olunan bütün bu millî halk keyfiyetleri bizim kendimizdedir, bugünkü

Azerbaycan halkında, onun mahiyetinde, tabiatında, kanında ve canında yaşamaktadır.

Yine bilinmesi gerekir ki, "Tarih Sümer'den Başlar"sa, kahramanlık da Gılgamış'dan başlar. Bizim binlerce yıldan beri devam ede gelen şanlı kahramanlık an'anelerinin ilk güçlü kaynağının aslı bu destana dayanmaktadır. Milattan önceki asırlarda Alper Tonga, Tomiris ve Nizamî'nin tarihî-edebeî kahramanları Gılgamış kahramanlık an'anelerinin devamıdır; ayrıca Dede Korkut, onun "kitabı"ndaki edebî kahramanlar, sonraki kahramanlar-tarihî şahsiyetler, Gılgamış'ın son devrindeki, yani milattan sonraki asırlardaki evlatları ve sadık varisleridir.

Sümer-Türk-Azerbaycan halkı aynı kökenin nüvelerinden, aynı kaynaktan gelen halktır. Bütün dünya medeniyetini başlangıcına götüren "Gılgamış" destanı ile "Dede Korkut Kitabı" arasında bu manada genetik bir bağ vardır.

DİPNOTLAR:

*Prof. Dr., Bakü 111, Cabiyeve Küçesi, 1. Blok, Bakü, AZERBAYCAN.

** Niğde Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Görevlisi.

1 Marduk, Sümer ve Babil hamisi, mabetin kahin başı.

2 (Hemin, gece ile gündüzün eşit olduğu yeni yıl günü).

( ) Parantezle yapılan açıklamalar aktarana aittir.

(Eski Türklerde gök ve tengri (Allah) kavramı gerek düşünce yönüyle gerekse ifade yönüyle bütünleşmiştir. Bazı araştırmacılar Türklerin (Sümer-İskit-Hun) gökyüzünü tengri olarak kabul ettiklerini ifade etseler de daha somaki döneme ait kaynaklar bu tezin doğru olmadığını göstermiştir. Türklerde Tengri (Allah) inancının varlığı bilinmektedir ama bu kavram milattan önceki asırlarda mı (yoksa milattan sonraki asırlarda mı?) şekillenmiştir? Bu mevcut araştırmalarda tam anlamıyla anlayamamıştır).